

Петро Коструба.

На життєвому шляху.

Секретар гімназії ще раз поглянув знуджено на розгорнутий плік актів і дискретно здушив у собі охоту позіхнути.

— Так отже, пане товаришу, дуже прикро, але супроти такого рішення... Хіба, що вам вдасться ще поробити які заходи...

Павло прийняв із його рук пачку звернених прилог із битою на машині резолюцією влади, що відбирала йому хліб. Махінально переглядав свідоцтва й документи — і думав, що цілком певно нічого не вдасться.

За розмальованими у пречудні арабески вікнами канцелярії свистів двадцятьп'ятьма степенями січень. Хвилі заморожених сніжин видзвонювали по шибях якісь похоронні гимни, а струйки диму з цигарок укладалися в великі питайники: що далі?

Заголосив десь дзвінок і за стіною роздався звичайний радісний шум перерви. Коридор наповнився сміхом, гамором і напівпритишеними покличками. І чомусь боляче зашеміла думка: так само буде тут і завтра, і за тиждень — без зміни. Хіба з онтого спису за шибкою вичеркнуть одне прізвище й одну адресу...

Бездумно взяв під паху дневник і вийшов із канцелярії — до кляси. — Остання година — ліз уперто на думку двозначник. А десь на межі свідомого так-же вперто дразнився якийсь безглуздий рефрен:

...Тоді було літо:

було так, було с'як, було розмаїто.

Вечером був святочний концерт у честь якоїсь знаменитости. Із прибраної (конче килимом і неодмінним погруддям!) естради неслися несвяточним тоном відчитувані дуже святочні слова. Шановна й разом ласкаво-добродушна голова ювілята похилилася й ніби потакувала тому, що говорено з естради — а ніби дивувалася над суєтою цього всього...

Павло відбував який тиждень тому визначений дижур. Час від часу, коли за плечима ставало надто голосно, його погляд пересувався урядово по рядах молодих голів і притищував гамір. Але думки його розсипалися, як зірваний шнур коралів, і блукали кудись далеко, по стежках минулого. Заплутаними гієрогліфами мигали в пам'яті події, пересувалися замрячені контури й обличчя. Замаячили ряди обгорілих коминів у Скалі, міст на

Збручі. Хтось сіпав сонного за рукав і говорив щось про Галичину...

Змінився краєвид. — Австрійці! — заскреготіло гострим дисонансом — і вдарив тупо-ворожий погляд із-під засмальцьованої „фуражки“. А далі знов загуділи безконечні валки возів, що десь ніби перелітали понад ним і кожним брязкотом ланцюга віддалися у зболілу голову.

Бараки в Рихті, козацькі казарми й Довга вулиця в Кам'янці. Захриплими тонами вчувалося десь іздалеку: води, води!.. Зривалися сірі з'яви, ішли кудись по кілька кроків — і якось глухо, без стуку падали.

Ряди тіней пленталися з лічниці до етапу. Їхали на зустріч вози, підкидуючи по груді головами на голих дошках. Ввижались з незвичайною плястикою погляди бездушні, німі — або захоплені, розміряні, що розпучливим контрастом іще дужче мучили душу...

На салі вчинився рух — і злякані думки розбіглися. До Павла хтось заговорив, запрошував на перекуску й нещиро жалував, що він вимовився. Потім обвіяв його морозний вітер і тиша відлюдної вулиці.

Обірваний ряд картин минулого навязався в іншому місці, уже по цей бік. Льогаритми, цифри, сильогізми, дати. З закушеними зубами, крізь довгі безсонні ночі — за право назватися людиною.

Добився: мигнули постаті в чорному за зеленим столиком — відчинилися двері університету. І потяглися сірим пасмом довгі дні і ще довші ночі; щоби і з голоду не загинути — і хоч дорівняти тим вигодованим і прибораним жидкам, що мали час і на науку й на забаву.

Часом на кілька годин забракло сили. Тоді лежав бездумно з руками заложеними під головою і вдивлявся у гротескові машкари, що шкірилися глумливо зі стінного орнаменту, або у смужки диму з безконечних цигарок, що формувалися в якісь чудні, несвітські з'яви. Зі скептичним усміхом мудрця, що зглибив усі тайни невмолимого закону життя, пригадував колишні горді задуми, широкі пляни. Химерною асоціацією звуків і контрастом змісту ставала перед ним постать професора літератури — і з-поза чорного бюрка долітало йому питання:

— Так скажіть мені ще, що воно таке іронія судьби — у грецькій трагедії?

Іронія судьби... трагічна іронія... — беззвучно шептали уста — і бліда усмішка виповзла на залякле від морозу обличчя.

На стрімкій доріжці в парку хворе серце залопотіло і сперло віддих. Павло пристанув і затулився ковніром від вітру, що колосав за лиця. Сісти би на хвилину.

Десь глибоко блиснула тінь думки: мороз — але не вибилася на поверхню. Сів на лавчині.

— Мороз? Хто говорив про мороз?

Здавалося справді, ніби потепліло. Не чув уже вітру, що перше колючками пронизував лице і скаженою собакою рвав за поли. Було затишно й гарно.

І так само затишно й гарно стало Павлові на душі. Думки снувалися далі, та вже якісь інші, незнані досі, погідні, безжурні. Усе було незвичайно просте й ясне. Зі смішною легкістю прецизувалися тепер схеми задуманих колись робіт, приходила невимолима досі синтеза, сама любовно віддавалася непереможна форма.

Писати — промайнула думка.

Але витягнутий записник так і залишився на колінах. Якась солодка втома загорнула Павлове тіло в м'який оксамит — а десь далеко — *pianissimo* — невидима оркестра зачала ніжну мільдію, якби увертюру до чогось неказано гарного...

З поза дерев піднісся місяць і кинув оком по парку. Проміння стелилося по доріжці, заблисло брилятовим блиском по мільйонах сніжин — і перемінило в світляний ореол кристалики інею, що вбрали ніби сідиною молоде ще обличчя скорченої на лавці постаті. Якийсь цікавий промінь заглянув ближче в те обличчя — і жажнувся від несподіванки: на ньому виднів вираз заслуханої насолоди, що усмішкою застигла на замерзаючих устах.

II. Бистрий.

І знов зацвіли ясні бози
І зелень запашня цвіте,
І знов неначе винні лози
В душі почування святе.

